

POLITIETS BRUK AV FYSISK MAKT

AV FØRSTELEKTOR I IDRETT OG DOKTORGRADSTUDENT PÅL LAGESTAD

*According to the findings of my field work, the Norwegian police rarely use force in their daily routines. They aim to use verbal skills instead, and only apply force if communication fails. However, some of my findings suggest that the average police officer lacks skills within arrest technique. Due to little practice at the place of service and too few experiences from ordinary police work, these skills seem not to be developed and maintained well enough. Some officers feel that the techniques are complicated, difficult to learn, and that "they do not work" out on the street. This suggests that they may modify their techniques in a way that could be detrimental to persons arrested. One may ask whether it is reasonable that the only group that is allowed, indeed obligated, to use force in our society does not have the skills necessary to solve assignments in the most lenient way possible.**

Politiet er de eneste som har rett og plikt til å utøve fysisk makt ovenfor sivile, dersom det skulle bli nødvendig.¹ I etterkant av at en person døde under en pågripelse, har det rast en debatt i norsk media omkring politiets bruk av fysisk makt.² Som lærer i arrestasjonsteknikk ved Politihøgskolen avdeling Bodø og medforfatter av lærebok i arrestasjonsteknikk, har jeg fulgt denne debatten med stor interesse.

Som ledd i mitt doktorgradsprosjekt har jeg avdekket at det meste av politiets fysiske maktbruk finner sted når politiet skal pågripe/innbringe personer som setter seg til motverge (umedgjørilige personer). Dette er en oppfatning som synes å være utbredt blant de politifaglærere og politibetjenter jeg har diskutert dette med, og som underbygges av feltarbeidet jeg har gjennomført. Når denne artikkelen refererer til fysisk maktbruk, refereres det til situasjoner hvor politiet bruker fysisk makt for å få kontroll over personer som motsetter seg pågripelse.³ Dette skal politiet gjøre ved å bruke pågripelsesteknikker (arrestasjonsteknikker). I disse teknikkene benytter politiet balansebrudd, samt ulike bend⁴ mot personens skulderledd, albueledd og/eller håndledd (Lohne Lie og Lagestad 2007). På denne måten får politiet personen ned på bakken, og oppnår dermed å få kontroll på personen.

En litteraturstudie viser at ingen tidligere prosjekter har sett nærmere på det norske politiets bruk av fysisk makt. I mitt doktorgradsarbeid har jeg observert politibetjenter og politistudenter ved ulike ordensavdelinger gjennom 22 vaktskift, våren 2007. I dette feltarbeidet har jeg også gjennomført et betydelig antall uformelle sam-

* Title in English: *Police use of Force*. Original in Norwegian.

taler med politiet, blant annet med tanke på deres tilnærming til fysisk makt. Politiet i flere byer av en viss størrelse ble fulgt i helgene på kveld- og nattetid, da sjansen for eventuell fysisk maktbruk fra politiets side ble ansett å være størst da. Det at feltarbeid er viktig, gjenkjennes av feltet selv, der en erfaren politibetjent uttrykte at; *"Skal man mene noe om jobben politiet gjør, må man være med politiet ut på jobb"*. Denne artikkelen ønsker å få frem hvor ofte politiet utøver fysisk makt, hvorfor de utøver fysisk makt, og hvordan maktbruken blir utøvd. Den belyser også hva politibetjenter og politistudenter opplever som problematisk med pågripelsesteknikkene, og hva de mener skal til for at den fysiske maktbruken skal kunne fungere ute i gata. Avslutningsvis vil artikkelen drøfte politiets bruk av fysisk makt i et bredere perspektiv.

Problemstillingene over vil først og fremst belyses ved å vise til utdrag av uformelle samtaler med politibetjenter, hvor deres forståelse av egen arbeidshverdag kommer til uttrykk.⁵ Sentrale funn i feltarbeidet vil presenteres ved å la politibetjentenes og politistudentenes egne stemmer komme til uttrykk i utdrag fra disse samtalerne. Disse utsagnene er valgt fordi de er typiske for temaene, og gir gode beskrivelser av hovedfunnene. For å belyse problemfeltet ytterligere, vil artikkelen vise til en spørreundersøkelse og intervjuundersøkelse blant politistudenter,⁶ hvor politistudentenes erfaringer i forbindelse med fysisk makt står i sentrum.⁷ Utdrag av feltnotatene fra observasjonene vil også være sentrale for å forsøke å belyse problemområdet best mulig. I denne forbindelse er det av betydning å fremheve at artikkelen tar for seg politiets bruk av fysisk makt med utgangspunkt i lærebok i arrestasjonsteknikk (Lohne Lie og Lagestad 2007).

Tidligere forskning på feltet

Rathz (2003) trekker frem politiet noen ganger er nødt til å benytte pågripelsesteknikker for å ivareta sine oppgaver. Det synes allikevel å være en utbredt oppfatning blant forskere at det aller meste av politiarbeidet ikke krever særlig fysiske ferdigheter (Finstad 1998, Berg 1999, Lonsway 2003, Chan 2003, Grevstad 2005).

Forskningen omkring politiets bruk av fysisk makt har vist varierende resultater. En del studier har vist at politiet bruker fysisk makt i en god del situasjoner. Terrill (2003:65-66) påviste at fysisk maktbruk ble utøvet i 21 % av pågripelsene i sin studie fra politiet i Nord-Amerika. Andre studier viser mindre bruk av fysisk makt fra politiets side, noe som er i tråd med Berg (1999), som fremhever at personer som skal pågripes av politiet generelt sett ikke gjør mye motstand. Novak et.al. (2000:80) viser i en observasjonsstudie av 442 skift i politiet i Nord-Amerika, at det i gjennomsnitt var seks fysiske konfrontasjoner mellom politi og publikum på hvert skift. En annen Nord-amerikansk studie viste at politiet utøvde fysisk makt i fem prosent av alle møter med publikum. Det meste av denne maktbruken bestod imidlertid i å sette håndjern på den mistenkte, eller ta vedkommende i armen (Whitaker 1999:220).

Grevstad (2005) berørte bruken av fysisk makt i det norske politiet i sin masteroppgave; ”police, power and authority”. I sitt feltarbeid deltok Grevstad på deler av i alt 37 patruljer i Bergensområdet. Grevstad fant at politiet utøvde fysisk makt i tre tilfeller i løpet av disse patruljene (Grevstad 2005:28). I disse tre tilfellene ble personene påført fysisk ubehag, blant annet ved at de ble presset i bakken. Det er imidlertid uklart om maktbruken i alle disse tre tilfellene var av en slik art at de er i tråd med denne artikkelens definisjon av fysisk maktbruk. Hvor mange av patruljene som fant sted på kveldstid og nattetid i helgene sier studien heller ikke noe om. Fem patruljer fant sted i Bergen by, mens de andre 32 patruljene fant sted på lensmannskontorer i nærheten av Bergen. En kan stille spørsmålsteget ved hvorvidt studien over er representativ for fysisk maktbruk i det norske politiet. Som vi forstår er det nødvendig med mer kunnskap omkring det norske politiets bruk av fysisk makt.

Hyppigheten av fysisk maktbruk

Når politibetjentene ble spurt om hvor ofte de brukte fysisk makt overfor umedgjørlige personer, var det påfallende at de aller fleste uavhengig av hverandre gav uttrykk for at de brukte fysisk makt omtrent en gang i måneden. Det var riktignok noen som oppgav mer eller mindre maktbruk enn dette, men disse utgjorde et fåtall.

Politibetjentene gav videre uttrykk for at bruken av fysisk makt varierte mye i forhold til tid på døgnet/året, og ikke minst i forhold til publikums beruselsesgrad. De opplevde at de i størst grad så seg nødt til å bruke fysisk makt overfor personer på kvelds- og nattetid i helgene, noe som hadde sin forklaring i at andelen berusede var størst da.⁸ Av den grunn ble også julebordsseongen og sommermånedene med utepilsservering trukket frem som perioder med mer fysisk maktbruk enn andre tider på året. Mange trakk også frem en overhyppighet av fysisk maktbruk overfor personer som fremstod som de hadde psykiske problemer, og da særlig når det gjaldt kombinasjonen av rusmidler og psykiske problemer. Politibetjenter som hadde arbeidet i flere byer, oppgav at maktbruken varierte en del fra by til by. En del av disse var av den oppfatning at det var mer fysisk maktbruk i byer med mange restauranter og mye uteliv, enn i byer hvor dette ikke var utpreget. Politibetjentene fremhevet at det kunne gå lang tid imellom hver gang de brukte fysisk makt, men det kunne også skje at de var nødt til å bruke fysisk makt flere ganger på en patrulje.

Dersom vi ser nærmere på antall vaktsett til en gjennomsnittelig politibetjent i turnustjeneste på en ordensavdeling, deltar politibetjenten på i overkant av 16 vaktsett i måneden. Omkring ett eller to av disse 16 vaktsettene vil vanligvis finne sted på kvelds- og nattetid i helgene.⁹ Når politibetjenter viser til at de bruker fysisk makt omtrent 1 gang i måneden og særlig i tilknytning til helgene, sammenfaller dette omtrent med en vanlig turnustjeneste med en patrulje i måneden nettopp på kvelds- eller nattetid i tilknytning til helg.

At en gjennomsnittelig politibetjent bruker fysisk makt omtrent en gang i måneden, underbygges av data fra feltarbeidet. Her kom det tydelig frem at fysisk maktutøvelse for å få kontroll på umedgjørige personer utgjør en veldig liten del av politiarbeidet. Det ble observert at politiet brukte fysisk makt overfor umedgjørige personer i seks tilfeller i løpet av 22 patruljer/vaktsett. I disse tilfellene skjedde maktbruken overfor berusede personer, og i to av de seks tilfellene var det etter min mening også psykiske problemer inne i bildet. Sett i forhold til at politiet oppgav å bruke fysisk makt gjennomsnittelig en gang i måneden, kan en umiddelbar fortolkning av observasjonene tyde på en overhyppighet av fysisk maktbruk under feltarbeidet. Med tanke på at politiet ble observert på tidspunkter hvor politibetjentene gav uttrykk for at det var mest fysisk maktbruk (på kveld/natt i helgene), kan en imidlertid hevde at observasjonene underbygger politibetjentenes opplevelse av egen fysisk maktbruk.

Også andre tilgjengelige data underbygger resultatene over. I en spørreundersøkelse foretatt blant politistudenter som hadde gjennomført sitt praksisår ute i politiet på samme tid som feltarbeidet pågikk, oppgav den gjennomsnittlige politistudenten å ha brukt fysisk makt to til fem ganger i løpet av de seks månedene med ordenstjeneste i praksisåret. Dette var samme antall ganger politistudentene oppgav at de hadde sett andre politibetjenter/politistudenter bruke fysisk makt (egne upubliserte data).

Hvorfor politiet bruker fysisk makt

Alle politibetjenter gav i løpet av feltarbeidet uttrykk for en tilnærming til politiarbeid hvor de ønsket å bruke minst mulig fysisk makt, noe som er helt i samsvar med gjeldende rett i Politiloven. Når samtalen kom inn på bruken av fysisk makt ble det følgende utsagn ofte brukt; *"Her vil du ikke se mye bruk av fysisk makt. Her prater vi dem inn"*. Til tross for denne innstillingen fremkom det av feltarbeidet at politiet enkelte ganger har måttet ty til omfattende bruk av fysisk makt for å gjøre jobben sin. Mange i politiet virket å være meget ukomfortabel med dette.

Under en samtale uttalte en politibetjent noe som analyse av datamaterialet viser er symptomatisk for hvorfor politiet sjelden bruker fysisk makt, men som også forklarer hvorfor situasjoner utvikler seg slik at politiet bruker fysisk makt ovenfor personer:

"De fleste, selv om hvor teite de er, så blir det sånn at når du kommer i uniform og tar kontroll på de fysisk ved å ta i dem og sier; HØR HER!, så er det de færreste som begynner å surre mer. Men man har jo selvfølgelig de også".

Som grunn til fysisk maktbruk trakk politibetjentene særlig frem publikums manglende evne til samarbeid, som økte i takt med hvor beruset de var. De fleste gav uttrykk for at det nesten alltid var rus i bildet når de måtte bruke fysisk makt, og at de sjelden brukte fysisk makt ovenfor edrue personer. At *"vettet renner ut når alkoholen renner inn"*, var det mange politibetjenter som nevnte i samtaler.

På oppslagstavlen på piketten (pauserommet) på en politistasjon hang det en liste med tittlen *"Hvordan forstå en politimann"*. Under punkt 23 stod det; *"Er du vanskelig er politiet vanskelig"*. Dette kan trekkes frem som selve essensen i hvorfor politiet i en del tilfeller ender opp med å bruke fysisk makt overfor personer. Alkoholinntak og/eller annen rusmiddelbruk gjør at politiet ikke klarer å kommunisere med vedkommende, og da er det lett for at situasjonen eskalerer. Et utdrag fra feltnotatene viser et typisk eksempel på dette:

"Patruljen ankommer et utested etter melding om at en full og vanskelig kvinne er kastet ut av vaktene. Kvinnen blir geleidet inn til veggen ved at en politibetjent holder henne i overarmen. Politibetjenten uttrykker at hun ønsker å snakke med henne på tomannshånd. Kvinnen slår seg vrang og presser seg i retning vekten. Politibetjenten ber henne stå i ro, og forsøker å holde henne igjen. Politibetjenten ber henne på nytt om å stå i ro, men kvinnen begynner å sparke rundt seg. En politistudent springer til, og politibetjenten og politistudenten bruker pågripelsesteknikk for å legge kvinnen i bakken, og oppnår med dette å få kontroll på kvinnen. Kvinnen blir fraktet inn bak i maja,¹⁰ hvor hun fortsetter å sparke rundt seg mens hun brøler mot politiet. De to fra politiet forsøker å holde henne fast ved å bruke bend, samt ved å presse seg mot henne. En tredje politibetjent kjører. Den kvinnelige politibetjenten snakker rolig med henne hele tiden, og ber henne pent om å roe seg ned. Hun blir fraktet ut, men fortsetter å sparke rundt seg og forsøker komme seg løs. De tre fra politiet presser henne ned, mens de strever med å få kontroll på kvinnen. Kvinnen spytter og banner høylydt og hyler gråtkvalt at politiet skal slippe opp på grepene. Politiet slipper henne litt, med det resultat at kvinnen forsøker å sparke seg løs. Kvinnen blir presset hardere ned mot gulvet av de tre politifolkene, mens hun forsøker å stange hodet i veggen og roper at hun heller vil dø. Den kvinnelige politibetjenten fortsetter å snakke rolig med kvinnen. Med andpusten stemme ber hun kvinnen om å roe seg ned. Kvinnen brøler "bare drep meg, bare drep meg". Politibetjenten sier at "alt vil gå bra, bare du roer deg ned", og er tydelig bekymret for kvinnen. Hun spør kvinnen om hva hun er så sint for, men klarer ikke kommunisere med kvinnen. Kvinnen kjemper voldsomt mot, og hiver etter pusten. Den andre politibetjenten uttrykker bekymring for om de tre klarer å frakte henne videre alene, og vurderer å be om assistanse. Når kvinnen til slutt er havnet i cella ser jeg at svetten renner av de tre politifolkene. Alle tre puster ut og gir uttrykk for at de er helt gjennomsvett etter pågripelsen. Den fysiske maktbruken pågikk i over 15 minutter".

Notatene over gir et eksempel på hvordan politiet forsøker å kommunisere med kvinnen under hele pågripelsen, men at dette ikke fører frem. For å få kontroll over situasjonen bruker de fysisk makt. Når erfarne politibetjenter forteller om sine erfaringer med fysisk maktbruk, er det lignende historier som blir trukket frem. En veldig erfaren politibetjent gav uttrykk for at han ønsket å tilnærme seg konfrontasjoner med publikum ved hjelp av en verbal og respektfull tilnærming, men at dette ofte var problematisk. I samtalen trakk politibetjenten frem en hendelse som synes å være representativ for hvordan politiet ønsker å fremstå, men hvor de opplever problemer med å nå frem til personene med sin kommunikasjon:

"Når du står overfor en sånn fyr som sitter nede i vestibylen på sykehuset her og brøler, er dette i utgangspunktet et støy og ordensproblem. Og fyren artikulere seg så jævlig dårlig at du skjønner ikke hva han vil, han veit nok sannsynligvis ikke hva han vil selv heller på grunn av at han er så overstadig berusa. Og så prøver jeg å få prata han med oss vekk for å få løst det

åpenbare ordensproblemet i en vestibyle der folk kommer med pene klær og forventer å bli møtt med et snev av verdighet. Så sitter han uromomentet her, så selvbedøvd av fyll at han ikke er mottakelig for noe som helst. Så prater vi han vekk derifra, får slept han med oss inn i en heis og opp. Så stiger bare støynivået hele tiden, og vi auser av alle slags typer velvilje og smisk og degging for å få han i seng. Og vi får dyttet han ned i seng og får unna rotet som dekker senga. Vi legger han opp i senga, reier opp senga, legger over dyna og sier at nå må du sove. Så går det fem sekunder før han står på beina igjen og brøler og skriker igjen, og begynner å dytte og rive og slite. Da tenker jeg på; hva er det slags akademisk tilnærming som kan være anvendbar på sånne mottakere?(...) vi har med oss et lass med verdier og ønsker om hvordan du har lyst til å påvirke folkene våre, kundene våre. Men du må bare stappe det i baklomma og knyte han og sette på han håndjern og sette han i fylleearresten likevel. Fordi du når ikke fram!”.

Analysene tyder på at utsagnene til politibetjenten over synes å være typisk for mange av de situasjonene som fører til bruk av fysisk makt. En del politibetjenter trekker også frem en overhyppighet av maktbruk overfor personer med psykiske problemer, ofte i kombinasjon med beruselse.

Observasjonene støtter opp om politibetjentenes egne fortellinger. Berusede personer som i utgangspunktet ikke hadde gjort noe alvorlig, ”pratet seg inn i cella”. Dette gjorde de ved å ikke etterkomme politiets pålegg, være frekke mot politiet etc. Ved at publikum på denne måten fremstår som ”vanskelig”, fremmer dette en dårlig kommunikasjon som ender opp i at situasjonene eskalerer. Til slutt har situasjonen utviklet seg slik at politiet ser seg nødt til å bruke fysisk makt for å få kontroll på situasjonen. Politibetjentene gir videre uttrykk for at det er forskjeller når det gjelder hvor flinke og tålmodige ulike politibetjenter er ovenfor ”kranglete” personer. Observasjonene underbygger disse påstandene.¹¹

Hvordan politiet bruker fysisk makt

Pågrepsesteknikker er teknikker politiet har til bruk når de ser seg nødt til benytte fysisk makt ved pågrepelse/innbringelse av umedgjørlige personer. Personen skal behandles med mest mulig respekt i disse situasjonene, og det skal benyttes lempeligst mulig middel. De situasjonene hvor politiet må ty til fysisk makt er som nevnt ofte komplekse, og varierer fra tilfelle til tilfelle. Politiet vet aldri hvordan personen(e) vil reagere ovenfor politiet, men de vet at de er satt til en funksjon hvor de er nødt til å oppnå kontroll, om nødvendig ved bruk av fysisk makt. Om politiet ser seg nødt til å bruke fysisk makt ovenfor personer, skal dette skje på en mest mulig sikker, kontrollert og skånsom måte. Pågrepsesteknikkene som er skissert i lærebok i arrestasjonsteknikk (Lohne Lie og Lagestad 2007) har et slikt utgangspunkt. Teknikkene skal ivareta forholdsmessighetsprinsippet, og utføres teknikkene riktig volder de lite skade på personen(e).

I løpet av feltarbeidet ble det observert bare seks tilfeller av fysisk maktbruk fra politiets side. Disse observasjonene utgjør et for lite datamateriale til å kunne si noe generelt om kvaliteten på arrestasjonsteknikken. Sammen med uformelle samtaler

med politibetjenter og intervjuer av politistudenter som har vært ute i praksis, er det allikevel grunnlag for å stille spørsmålsteget ved politiets ferdigheter når det gjelder bruk av fysisk makt. Utdraget fra feltnotatene illustrerer dette nærmere:

”Vi står utenfor et utested sent på natten. Utestedet er i ferd med å stenge, og plassen utenfor er full av feststemte og fulle ungdommer som snakker høylydt med hverandre. En ung mann føler seg urettferdig behandlet av politiet, og gir klart uttrykk for dette. Han er hissig overfor politiet, og vil ikke forlate området. Han setter seg til motverge da politiet vil ta han med inn, og flere politibetjenter kommer til. Den unge mannen er verken høy eller særlig kraftig, men de to politibetjentene klarer ikke å få vedkommende i bakken med en gang. En politibetjent og en politistudent springer til for å hjelpe de to andre å få personen i bakken. Politiet får ikke satt inn bend, og mens noen politibetjenter skyver personen bakover, er det andre som trekker personen fremover. De sentrale prinsippene som ligger til grunn for at arrestasjonsteknikk skal fungere (samarbeid, balansebrudd, bruk av bend) blir dårlig ivarettatt. Av den grunn får ikke politibetjentene kontroll over personen umiddelbart. Publikum roper at politiet er noen feiginger som er fire mot en, og det er en hatsk stemning mot politiet. Etter en del basking blir den unge mannen lagt i bakken av fire politi, da politistudenten tar tak i beina på personen og løfter han ut av balanse. Personen blir liggende lenge på bakken (noen minutter), mens politiet er opptatt med å avhøre folk på stedet, og få kontroll på publikum som presser seg sammen rundt politiet. Etterpå sier en politibetjent til meg (med en litt humoristisk, men ubekvem tone) at han håper jeg ikke forteller folk på politihøgskolen hvor lite flinke politiet på denne politistasjonen er til å bruke arrestasjonsteknikk”.¹²

Sitatet over gir et eksempel på en situasjon hvor politiet er lite effektive i sin maktbruk, og erkjenner dette selv. En politibetjent uttalte at; *”Om folk flest hadde visst hvor dårlige politiet er til å bruke fysisk makt, hadde de blitt skremt”*. Andre samtaler med politibetjenter ved ulike ordensavdelinger avdekker at utsagnet over har rot i virkeligheten. Uformelle samtaler avdekket at de fleste politibetjenter erkjente dårlige ferdigheter i arrestasjonsteknikk. På bakgrunn av dette kan en stille spørsmålsteget ved politiets ferdigheter når det gjelder fysisk maktbruk. Politibetjentene gir uttrykk for at det blir litt armer og bein, og at det handler om å få vedkommende i bakken, og ta det derfra.

”Du har kanskje ikke tid til å tenke over at du må ta grepet sånn og sånn, og så legge han ned på den måten du lærte på Politihøgskolen(...)Det er klart. Det må jo erkjennes at du trener jo for lite på arrestasjonsteknikk(...). Du får eksamen og så går du ut på gata. Så er det jo sjelden eller aldri at du trener på det” (Politibetjent).

Når politibetjentene opplever at de ikke har tid til å trene godt nok på arrestasjonsteknikkene, virker det som om de bruker ”improvisasjonsteknikk”, slik en politibetjent uttalte det, og gjør det beste ut av det. Typiske utsagn kan være; *”Jeg har en enkel filosofi. De som skal inn, de skal inn. Jeg gjør alt det som måtte forekomme for å si det sånn”*. Eller som en annen politibetjent uttrykte; *”Det er vanskelig å tenke så mye arrestasjonsteknikk. Du hopper som oftest inn i situasjonen og prøver å gjøre*

det beste ut av det". Det er et paradoks at lite fysisk maktbruk gir lite trening og dårlig kvalitet på gjennomføringen, og at politiets ferdigheter på dette området nok hadde vært bedre om politiet i større grad hadde brukt fysisk makt.

Hovedessensen i de fleste politibetjentenes budskap synes å være slik en politibetjent sa det; *"Det blir aldri som en lærer i arrestasjonsteknikk"*. Som faglærer i faget er det lett å ha en viss forståelse for dette utsagnet. Teknikkinnlæringstrappa i lærebok i arrestasjonsteknikk viser at innlæring av pågripelsesteknikker skjer i ulike nivåer (Lohne Lie og Lagestad 2007:16). Her kommer det tydelig frem at teknikkene ikke er funksjonelle før de automatiseres og tilpasses ulike situasjoner. Å kunne pågripelsesteknikkene så godt at de er automatisert og kan tilpasses ulike situasjoner, krever betydelig mer trening enn hva politibetjentene oppgir å trene. Det kreves også trening for å vedlikeholde de ferdighetene nyutdannede politibetjenter har tilegnet seg på politihøgskolen.

I et etisk perspektiv er dårlige ferdigheter i pågripelsesteknikker problematisk. Om politibetjentene ikke kan pågripelsesteknikkene godt nok, kan bruken av disse bli erstattet med enklere, farligere og mer brutale grep. I lærebok i arrestasjonsteknikk fremheves det at etiske prinsipper brytes dersom en må ta farefulle grep i mangel av egne ferdigheter i pågripelsesteknikkene (Lohne Lie og Lagestad 2007).

I en dom fra høyesterett av 21.mai 2008 (HR-2008-905-A) ble en politibetjent frikjent etter bruk av maglite som slagvåpen i forbindelse med en pågripelse. Fra dommen heter det at "vurderingen må skje der og da, og det må levnes politiet en forholdsvis romslig ramme når man skal vurdere handlingen i ettertid" (Ibid.:6). Denne dommen tas for seg i en kommentar i Politiforum (Mortvedt 2008). Her vises det til at dommen fremhever at de prinsippene som gjelder i en nødvergesituasjon, også gjelder i en pågripelsessituasjon.¹³ Det er av betydning å påpeke at det alltid er politibetjentens subjektive opplevelse av trusselen som ligger bak valg av maktmiddel, og egne ferdigheter spiller av den grunn en avgjørende rolle. Ved manglende ferdigheter kan en tenke seg at politibetjenten i større grad havner i situasjoner hvor den enkelte må ty til nødverge, som for eksempel ved å benytte et halsgrep.¹⁴ Samtaler med erfarne politibetjenter tyder på at denne bekymringen ikke er grunnløs:

"Jeg pleier aldri å ta liksom bakfra og klemme sånn at du har kyllingen (halsgrep, min kommentar) for å si det sånn. Hvis jeg klemmer rundt halsen så er det mer sånn forfra, at du har åpent strupehode og halsen og sånn, mer på nakken kan du si. Det er klart, det er jo en teknikk som vi bruker når andre ting ikke fungerer. Det er jo farlig å si det høyt at en bruker den, men vi må jo være såpass ærlig..."

For å bruke en annen politibetjents ord; *"Kan du argumentere med at du er nødt til å gjøre det for å komme deg i live hjem fra jobb vet du, så er det ingen som mokker på det"*. I et intervju med en politistudent kom det frem at studenten opplevde at flere erfarne politibetjenter overfor han gav uttrykk for at arrestasjonsteknikk slik

den læres på politihøgskolen, ikke fungerte. Politibetjentene uttrykte ifølge politistudenten at en bare måtte få personen i bakken, og oppgav at de brukte halsgrep for å få kontroll på personen. Politistudenten opplevde selv at dette ble gjort under flere pågripelser. Flere andre politistudenter har fortalt lignende historier.

Selv om diskusjonen over stiller spørsmålsteget vedrørende politiets ferdigheter i arrestasjonsteknikker, så er det også data som tyder på at bildet er noe mer nyansert. Det var også en del politibetjenter som hevdet at arrestasjonsteknikkene fungerte, men at det krevde mye trening. I et tilfelle ble det observert at en politistudent og en politibetjent tok kontroll over en umedgjørlig person ved hjelp av pågripelsesteknikk. Alle prinsippene for arrestasjonsteknikk ble fulgt, og personen ble lagt skånsomt i bakken med riktig teknikk. Dette skjedde hurtig og kontrollert. I intervjuer i ettertid fortalte den aktuelle politistudenten at han trente arrestasjonsteknikk omtrent to ganger i måneden utenom skoletid. Som vi skal se senere i artikkelen, trener den gjennomsnittelige politibetjenten betydelig mindre enn dette. En del tyder på at ferdighetsnivået i arrestasjonsteknikk er høyest blant nyutdannede politibetjenter, men at lite trening i fysisk maktbruk ute i politietaten og mangel på reelle hendelser gjør at ferdighetene reduseres.

Hva som fungerer og ikke fungerer ute i gata

I samtaler med politibetjenter omkring fysisk maktbruk, fremstår enkelhet som den viktigste faktoren når det gjelder hva som skal til for at teknikkene skal fungere. Når politiet velger å bruke andre grep enn de pågripelsesteknikkene som skal benyttes, er det en medvirkende årsak at mange opplever at teknikkene er vanskelige å lære inn. Mange politibetjenter gir uttrykk for at de synes arrestasjonsteknikkene er for kompliserte og vanskelige å få til. Følgende sitat viser dette:

”Når du kommer ut så har du så mye annet å tenke på. Da har du ikke kapasitet til å huske på noe annet enn det som er helt grunnleggende”.

Dette kan føre til at en del av politibetjentene forenkler og tilpasser grepene slik at grepene kanskje ikke fungerer slik de er tenkt. I mange samtaler med ulike politibetjenter kom dette frem, og det påfølgende sitatet viser dette:

”De fleste har jo ikke noe erfaring eller noe bakgrunn med sånn kampsport eller noe, og da må en gjøre det enkelt. Og så må det være enkelt det vi skal gjøre. Hvis ikke så blir det brukt bare sånne enkle triks som vi kommer på selv i farta altså”.

Flere politibetjenter hevdet også at arrestasjonsteknikkene ikke er tilpasset virkeligheten ute i gata, og at teknikkene ikke fungerer ute i gata. Det er imidlertid betimelig å stille spørsmål om det er noe lettvinnt å vise til at teknikkene ikke fungerer, dersom de aldri er blitt trent inn så godt at de er effektive.

Videre gir en del uttrykk for at når personer utøver fysisk motstand mot politiet, kan de ikke arrestasjonsteknikkene godt nok til at disse fungerer i praksis, eller at teknikkene ikke fungerer i forhold til situasjoner med mye motsand fra arrestanten. Om personen gjør mye motstand og i tillegg har fysiske ressurser i forhold til høyde, styrke og/eller vekt, opplever politibetjentene at arrestasjonsteknikkene ikke er effektive nok. Som en politibetjent uttrykte; *”Teknikkene er rett og slett ikke brutale nok mot folk som har spent seg opp, og som ikke vil være med på det vi vil ha dem til å gjøre”*. Det er problematisk om de som skal utøve fysisk makt ikke har troen på at de teknikkene de har til rådighet fungerer. Særlig om det er slik at politistudentene tilegner seg slike holdninger ute i praksisåret. I løpet av feltarbeidet gav en del politistudenter og forholdsvis nyutdannede politibetjenter uttrykk for at det var ulikheter mellom den arrestasjonsteknikken de lærte på Politihøgskolen, og den de lærte ute i politiet. Sitatet; *”Det er veldig teknikkbasert på skolen, og det funker ikke når du kommer ut”*, illustrerer dette. Oppfølgingsspørsmålene avdekket at dette er noe politistudenten har lært og hørt av politibetjenter i løpet av praksisåret.

Det er allikevel en del som tyder på at gapet mellom teori og praksis som det refereres til, er i ferd med å bli betraktelig mindre. For noen år tilbake gjennomførte Politihøgskolens lærerne i arrestasjonsteknikk et seminar hvor operative og erfarne politibetjenter fra politietaten fikk komme med innspill omkring hvilke arrestasjonsteknikker skolen burde undervise i. Disse innspillene ble tatt til etterretning i undervisningen (Lagestad, Lohne og Andreassen 2005). Undervisning og eksamen i arrestasjonsteknikk ble også endret i tråd med tilbakemeldingene fra disse politibetjentene. Videre har Politihøgskolen satt i gang med utdanning av instruktører i arrestasjonsteknikk for første gang på flere år. Disse tiltakene kan være noe av grunnen til at ulikheten oppleves mindre ute i etaten.

En del politibetjenter gav uttrykk for at det har vært en holdningsendring i politiet når det gjelder bruk av fysisk makt, og at den nye generasjonen politibetjenter har et bedre forhold til bruk av arrestasjonsteknikk:

”I hvert fall blant oss nye som har gått ut 2000 og senere så merker jeg at det er en helt annen holdning til arrestasjonsteknikk, enn blant de eldre. Vi bruker det faktisk. Men de sier; ja det funker ikke og det er ingen som står sånn og bla bla. Men nå var jeg på vakt natt til mandag senest, og da brukte jeg teknikker vi hadde lært på skolen”.

Selv om mange gav uttrykk for manglende ferdigheter i de arrestasjonsteknikkene som er pensum på Politihøgskolen, var det også politibetjenter som gav uttrykk for at de behersket pågripelsesteknikkene godt. De to sitatene nedenfor gir eksempler på dette. En kvinnelig politibetjent fortalte følgende historie:

”Vi var to studenter som ble låst inne i en leilighet med en gærn mann. Han låste oss inne sammen med seg selv og kona. Vi hadde forsterkninger utenfor døren, som stod med ram-bukk og begynte å skulle inn. Så bestemte vi oss for å legge han ned, for han drev og spant

rundt der og var ganske gærn. Da tok vi en enkel og dobbel nedpress,¹⁵ en på hver arm, og så bare tok vi han.(...). Rett ned! Han prøvde å sprelle og være gærn og sånn, men det var så effektivt. Det var arrestasjonsteknikk i praksis”.

En annen politibetjent uttrykte stor entusiasme når han snakket om sitt forhold til en arrestasjonsteknikk:

”Ja fy faen altså. Får du inn et sånt på en arm, da styrer du folk dit du vil ha dem. Du gjør dem fullstendig handlingslammet. Det er stålkontroll tvert altså. Du bare bikker dem, de har ikke sjangs til å stritte mot. Nei den dobbelt nedpress er en liten favoritt altså. Det er bare halvveis diskre stille seg litt på siden, og så bong. Det funker som faen altså”.

En ting er for så vidt hvilke teknikker en bruker, og hvordan disse fungerer. Et annet viktig moment er samarbeidet mellom politibetjentene. I Norge jobber operative politibetjenter sammen i par. Dette betyr at de stort sett utøver fysisk makt sammen med en annen politibetjent, kalt makker. Flere politibetjenter trekker frem betydningen av at de som jobber i lag på forhånd har trent sammen, og har lik strategi for maktutøvelse. Det påfølgende sitatet viser et eksempel på dette: *”Det er for lite trening i makkersamarbeid. For som regel blir du stående å rive og slite i hver sin retning, og du får aldri kontroll da”*. Trening i makkersamarbeid er en nødvendig og vesentlig del av ferdighetstreningen i pågripelsesteknikker, og som vi forstår vesentlig for at teknikkene skal fungere.

Mer ferdighetstrening når det gjelder bruk av fysisk makt

Feltarbeidet gav et inntrykk av at politibetjentene er flinke til det politiarbeidet de gjør mest, å løse konflikter verbalt og utøve service overfor publikum. Imidlertid er det en del som tyder på at politiet kanskje er minst flinke når det gjelder politiarbeid som inkluderer bruk av fysisk makt. I så fall er det uheldig at politiet er minst flinke til det arbeidet som de er alene om å utføre, og som de plikter å utføre når det kreves. Å være konfliktløser og utøve service ovenfor publikum, er det som kjent mange andre yrkesgrupper som på ulike måter gjør.

Som vi har sett får politiet i sitt daglige arbeid liten grad av erfaring og trening med å benytte fysisk makt, da det er forholdsvis sjelden de bruker fysisk makt. Når de fleste pågripelsene varer i kort tid, forstår vi at bruk av fysisk makt for å få kontroll på person(ene) opptar en promille av tiden politiet bruker på sitt arbeid. Observasjonene i feltarbeidet tyder på at situasjonene hvor fysisk makt benyttes er komplekse, varierende og vanskelig å forutse.¹⁶ I tillegg gir politibetjentene uttrykk for at de bare trener arrestasjonsteknikk når de har operativ samling,¹⁷ og at tiden som blir brukt til arrestasjonsteknikk er to til fire timer i løpet av samlingen. En politibetjent uttalte at; *”Vi har jo noe på OP-kurs (operativt kurs, min kommentar) sånn av og til, annet hvert år omtrent. Men det sitter jo ikke når vi gjør det sånn. Det kan jeg ærlig innrømme. Så det blir jo litt sånn hulter til bulter noen ganger”*. En annen politibetjent uttrykte følgende:

”Når trente jeg arrestasjonsteknikk sist? Det var vel ikke i inneværende år i hvert fall, kanskje en gang i fjor da. Og det er klart, det kan man bare gjøre på politistasjonen. Det kan du jo si, men det blir ikke gjort da. Jeg har aldri sett noen som har drevet og trent arrestasjonsteknikk før de kjørt ut liksom, sånn som en ideelt kanskje kan si at det skal være. Så skal det trenes så må det legges opp til at det skal trenes!?”

Utsagnet over gir et godt bilde av hvordan de fleste politibetjentene tenker omkring kvaliteten på egen arrestasjonsteknikk. Dersom en legger til grunn hvilke pågripelsesteknikker som skal benyttes og hvordan disse skal utføres, synes det som om ferdighetene ikke strekker til hos mange. I en kommentar i Politiforum fremhever Berg (2005) at politiet må trene mer på situasjoner som krever bruk av fysisk makt. Berg stiller spørsmålsteget ved hva som skjer med vedlikeholdstreningen i politidistriktene etter politiutdannelsen. Som vi har sett i denne artikkelen synes dette å være et betimelig spørsmål. Michalsen og Dahl (2008) fremhever at det er et kompetansegap mellom de operative ferdigheter politiet rent faktisk har, og hva som er ønskelig for at oppdrag skal løses på en forsvarlig måte. De fant i sin studie at det var et udekket behov for kompetanseheving innen politioperative disipliner.¹⁸ Som denne artikkelen og tidligere forskning har vist (Shephard og Bonneau 2003), er det mye som tyder på at normalt rutinemessig politiarbeid ikke opprettholder det fysiske ferdighetsnivået, og ekstra trening blir dermed særlig viktig.

Samtalene med politibetjentene viste at de fleste virket veldig motiverte for å utvikle sine ferdigheter i arrestasjonsteknikk. Mange synes å ha et genuint ønske om å bli flinkere i arrestasjonsteknikk. Særlig gjelder dette mange av de unge og forholdsvis nyutdannede politibetjentene. De uttrykker at arrestasjonsteknikkene fungerer ute i gata, men at det kreves en bedre oppfølging og tilrettelegging for å lære teknikkene så godt at de fungerer. Det er som nevnt et paradoks at politiets ferdigheter på dette området nok hadde vært bedre om politiet i større grad hadde brukt fysisk makt ute i tjeneste. En kan ikke forvente at politibetjenter skal bli flinke i noe de gjør på kort tid, 12 ganger i året, og med en fire timers treningsøkt årlig i tillegg. Det er riktignok en vanlig praksis ute i politiet at det blir satt av to timer i uken til fysisk trening. Politibetjentene savner imidlertid en tilrettelegging når det gjelder trening i arrestasjonsteknikk, og i mange samtaler legger politibetjentene ansvaret for den økte treningen til ledelsen: *”Men jeg skulle jo ønsket at vi hadde fått opplæring på det. Nå blir det på en måte at vi bruker teknikk vi ikke behersker”*.

Skal ansvaret for økt trening legges til den enkelte politibetjent, eller har arbeidsgiver ansvar for å legge til rette for mer trening? Her kan en se for seg at den enkelte politibetjent i større grad må ta ansvar for sin egen utvikling i arrestasjonsteknikk, men at ledelsen har et ansvar for å koordinere og tilrettelegge for trening på en bedre måte enn det blir gjort i dag. Blant annet er det slik at en del politibetjenter finner det problematisk å trene arrestasjonsteknikk, og fremhever at det ikke er noe egnet sted å trene i på tjenestestedet. Det er tydelig at mange politibetjenter er misfornøyd med nåværende lokaliteter for trening av arrestasjonsteknikk og annen fysisk trening. I lys av de operative oppgaver de er satt til å gjøre, kan en forstå denne frustrasjonen.

Politihøgskolen er opptatt av å utdanne generalister som skal kunne ivareta alle typer politiarbeid. Som generalister skal politiet være ubevæpnet og trent for å løse oppdrag (St.meld. nr. 42, 2005). Et moment en bør ta inn over seg i så måte, er at politietaten ikke lenger bare består av den tradisjonelle store og forholdsvis sterke politimannen. I 2003 forsvant høydekriteriet fra opptaksreglementet ved Politihøgskolen. I dag er det omtrent 20 % kvinner i politiet, men denne andelen øker stadig. I 1995 var 20.6 % av avgangsstudentene kvinner (Lagestad 2006), mens det i 2007 ble tatt opp 37.2 % kvinner. Det er et uttalt mål for Politihøgskolen å oppnå en kvinneandel på 40 %, en målsetning som ikke virker å være urealistisk. I en tale snakket justisminister Knut Storberget varmt for å øke kvinneandelen i politiet til 50 %.¹⁹

Med tanke på ulikheter i fysiologiske forutsetninger, kan en se for seg noen utfordringer når det gjelder den fremtidige politietatens evne til å oppnå kontroll ved bruk av fysisk makt. Lave menn og de fleste kvinner kan ikke bruke høyden eller tyngden som sentrale faktorer når de fysisk skal få kontroll over personer, slik en kan tenke seg at den tradisjonelle politimannen kunne gjøre, hvilket følgende sitat eksemplifiserer:

”Men jeg merker på meg selv at jeg jukser litt, for jeg er såpass høy og tung da. Jeg veier kanskje en 106, 107 kilo da, så jeg kan liksom jukse litt. Jeg er gjerne over fyren da, så det hender jo noen ganger at det bare er nok å ta tak i klærne og bare, jeg kan liksom egentlig bare legge litt tyngde på da” (politibetjent).

For at lave personer og mange kvinner skal få kontroll på umedgjørlige personer, stilles det store krav til ferdighetene i arrestasjonsteknikk. De fysiologiske forskjellene kan imidlertid utlignes ved trening av fysiske ferdigheter som arrestasjonsteknikk og styrke.²⁰ Det er dermed ingen grunn til at det fremtidige norske politiet ikke skal være i stand til å utøve fysisk makt på en god og effektiv måte. Dette krever imidlertid økt satsning på ferdighetstrening innen arrestasjonsteknikk. Politibetjentene gir som nevnt uttrykk for at de ønsker en slik satsing, og er motiverte for mer enn fire timer operativ trening i året. Politireform 2000 trekker frem at politiet i større grad skal vekk fra skrivebordene, og ut i gatene. Dersom dette skjer kan en se for seg at eldre politibetjenter og lite operative politibetjenter som til nå har hatt kontortjeneste, i større grad blir patruljerende. I så måte kan dette gi flere utfordringer når det gjelder politietatens evne til forsvarlig og god fysisk maktbruk i fremtiden.

Politiets bruk av fysisk makt har i tidligere studier blitt sterkt kritisert. Nordhus og Vogt avdekket i sin undersøkelse i Bergen at politivold i form av større fysisk maktbruk og/eller fysisk maktbruk over lengre tid enn nødvendig, var mye mer utbredt enn en skulle tro (Nordhus og Vogt 1981). I en tidligere undersøkelse hadde Finstad og Gjetvik (1980) kommet frem til et lignende resultat. Da en del stilte seg kritisk til disse resultatene, ble det oppnevnt et granskingsutvalg for å se nærmere på disse politivoldstudiene. Granskingsutvalget med Bratholm i spissen konkluderte med

at undersøkelsene var til å stole på, og foretok også selvstendige undersøkelser som støttet opp om dette (Bratholm og Stenberg-Nilsen 1982). Politivoldsaken i Bergen skapte voldsomme reaksjoner, og det ble fra politiets side sådd tvil om resultatene var riktige. Syv informanter ble blant annet dømt for falsk forklaring i det som etter hvert ble omtalt som boomerangsakene (Bratholm 2004:75). En frittstående gruppe forskere mente imidlertid ut fra sine observasjoner under rettsforhandlingene, at en rekke grunnleggende rettsikkerhetsgarantier ble brutt (Bjørvik med flere 1990). Bratholm har i ettertid publisert en betydelig mengde skriftlig materiale omkring saken, hvor han på ny påpeker at undersøkelsene var til å stole på (Bratholm 1986, 1987, 1999 og 2004).

Selv om det skulle være slik at en del informanter i politivoldstudien ikke gav riktige opplysninger, viser publikasjonene over at politiet trolig brukte unødvendig mye fysisk makt. Politivoldsaken i Bergen skiller seg ut ved at den fysiske maktbruken ble beskrevet som voldsom og unødvendig, og at den ikke syntes å ha til hensikt å få kontroll på den pågrepne/innbrakte, men at makten syntes å fungere mer som avstraffing. I så måte stiller denne undersøkelsen store spørsmålsteget ved Bergen politiets holdninger til fysisk maktbruk i det aktuelle tidsrommet. I feltarbeidet som denne artikkelen baserer seg på er det imidlertid ingenting som tyder på at politiet bruker unødvendig mye makt som en form for avstraffing. Artikkelen har redegjort for at politiet synes å ha gode holdninger til bruk av fysisk makt. Derimot viser denne artikkelen at maktbruken kan bli unødvendig stor på grunn av dårlige ferdigheter hos politiet når det gjelder fysisk maktbruk. I så måte er det interessant å se nærmere på Nordhus og Vogt sin definisjon på politivold. De definerte blant annet politivold i forhold til; ”når det utøves større fysisk makt enn nødvendig” (Nordhus og Vogt 1981:181). Dersom politiet ikke behersker pågripelsesteknikkene, slik denne artikkelen tyder på, vil politiet bli tvunget til å bruke mer fysisk makt enn nødvendig for å få kontroll på personen. I lys av definisjonen over vil en del av den fysiske maktbruken denne artikkelen viser til, kunne betegnes som politivold, noe det er lett å stille seg særlig kritisk til.

Selv om denne artikkelen peker på at politiet i liten grad bruker fysisk makt, er det mye som står på spill både for publikum og politiet i de situasjonene hvor politiet bruker fysisk makt. ”*Det går stort sett bra*” er uttalelsen mange politibetjenter kommer med når en diskuterer politiets bruk av fysisk makt. Spørsmålet er om ”stort sett bra”, er bra nok. Ut fra at politiet er de eneste som har hjemmel til bruk av fysisk makt overfor sivile, med de følger det kan få for den enkelte, synes dette å være et legitimt spørsmål. For å utøve godt politiarbeid betinger dette at en er dyktig og kan sitt fag (Politidirektoratet 2002). I et rundskriv fra Politidirektoratet av 26. juni 2007 fremheves det at trening i arrestasjonsteknikk skal prioriteres ute ved tjenestestedene, med utgangspunkt i nevnte lærebok (rundskriv 2007/011). Som vi har sett i denne artikkelen, er det mye som tyder på at en slik økt prioritering er på sin plass. På denne måten vil vi kunne få et fremtidig politi bestående av politibetjenter som er trygge på bruken av arrestasjonsteknikk, og som av den grunn behandler publikum på en mest mulig skånsom måte i de få tilfellene fysisk makt må benyttes.

Litteraturliste

- Berg B.L. (1999): *Policing in Moderns society*. Boston: Butterworth Heinemann.
- Berg T. (2005): Trener for lite og for dårlig. *Politiform nr.10, 2005*.
- Bjørvik K.I., Hjøllum T., Kildal N. (1989): *Hvitbok om "Boomerangsakene" i Bergen*. KS-serien nr. 3-89. Institutt for kriminologi og strafferett.
- Bratholm A. (1986): *Politivold*. Omfang – Årsaker – forebygging. En studie i desinformasjon. Oslo: Tano.
- Bratholm A. (1987): *Politiovergrep og personforfølgelse*. 220 forklaringer om politivold i Bergenspolitiet. Oslo: Tano.
- Bratholm A. (1999): *Politi, påtalemyndighet, presse og rettssikkerhet*. *Politivoldsaken* i Bergen – foran og bak kulisserne. Oslo: Tano.
- Bratholm A. (2004): *Politivoldsaken i Bergen – en maratonsak om rettssikkerhet og menneskerettigheter. I: Festskrift til Gammeltoft-Hansen, s. 69-84*. København: Jurist- og Økonomforbundets forlag.
- Bratholm A., Stenberg-Nilsen H. (1982): *Rapport om politivold*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Chan J.B.L. (2003): *Fair cop. Learning the art of policing*. Toronto: University of Toronto press.
- Det kongelige Justis- og politidepartement (1991): *Politiets bruk av såkalt halsgrep ved pågripelser og lignende*. Rundskriv G-72/91, Jnr 1048/91 P-OBS/vee 21.5.1991
- Det kongelige Justis- og politidepartement (1992): *Bruk av halsgrep i nødvergesituasjoner* (002). Rundskriv G-20/92, Jnr 115/92 P-BKS/lg 22.1.92.
- Det kongelige Justis- og politidepartement (1995): *Lov om politiet (Politiloven)*. Avd.1. nr.16.
- Det kongelige Justis- og politidepartementet (2005): *Politiets rolle og oppgaver*. Stortingsmelding nr. 42 (2004-2005).
- Finstad L., Gjetvik A.L. (1980): *Varetektfanger forteller*. En undersøkelse bygget på intervjuer med 51 fanger i Oslo, inntatt i varetektfengsel. NOU 1980:28.
- Finstad L. (1998): *En av Gutta? Om kjønn i politiet*. I: Kongstad A., Kyvsgaard B., Storgaard A. (Red.). *Kvinder på randen*. Aarhus: Aarhus universitetsforlag.
- Finstad L. (2000): *Politiblikket*. Oslo: Pax forlag.
- Grevstad C. (2005): *Police, power and authority*. A study of police – public relations in Western Norway. Master thesis in visual cultural studies, department of social anthropology, University of Tromsø.
- Knutsson (1980): *Polisen och våldet – polisanmält våld av och mot polismen i Strockholm år 1978*. Allmän kriminologi vid Stockholms universitet.
- Lagestad P., Lohne A.L., Andreassen H.P. (2005): *Hva bør undervisningen i arrestasjonsteknikk ved PHS ta for seg? – drøftinger med utgangspunkt i synspunkter fra referansegruppe ytre etat*. Rapport. Politihøgskolen.
- Lagestad P. (2006): *Når muskler betyr mer*. Utviklingen av fysiske prestasjoner blant mannlige og kvinnelig politistudenter i perioden 1995, 2000 og 2005. PHS-skriftserie nr 1. 2006.

- Lohne Lie A., Lagestad P. (2007): *Arrestasjonsteknikk*. Oslo: Politihøgskolen.
- Lonsway K.A. (2003): Tearing down the wall: Problems with consistency, validity, and adverse impact of physical agility testing in police selection. *Police Quarterly*. 6(3):237-277. Sage publications.
- Michalsen N. P., Dahl J. H. (2008): "Kan jeg skyte nå...?". En drøfting av den operative kompetansen til den norske politimannen. Masteroppgave I praktisk kunnskap. Oppgaven er unntatt offentlighet.
- Mortveit O.M. (2008): Nødverge gjelder også for politifolk. *Politiforum nr.6/7, 2008*.
- Nordhus G., Vogt E. (1981): *Volden og dens ofre*. En empirisk undersøkelse. Oslo: Cappelen forlag AS.
- Norges høyesterett (2008): *Norges høyesterett – dom. HR-2008-905-A, 21/5-2008*. Utskrift av lovdata 24/6.2008.
- Novak K.J., Frank J., Smith B.W., Shepard Engel R. (2002): Revisiting the Decision to Arrest: Comparing Beat and Community Officers. *Crime & Delinquency*. 48 (1): 70-98. Sage publications.
- Politidirektoratet (2002): *Grunnleggende verdier, moral og etikk*. En innføring i etikk for ansatte i politi- og lensmannsetaten. I samarbeid med Åshild Slettebø, høgskolen i Oslo.
- Politidirektoratet (2007): *Halsgrep, mageleie ved pågrep/innbringelse og transport av Arrestanter mv. 2007/011*.
- Rahtz H. (2003): *Understanding Police Use of Force*. Monsey, New York: Criminal Justice Press.
- Shephard R.J., Bonneau J. (2003): Assuring Gender Equity in Recruitment Standards for Police Officers. *Canadian Journal Applied Physiology*. 27(3): 263-295.
- Terrill W. (2003): Police Use of Force and Suspect Resistance: The Micro Process of the Police-Suspect Encounter. *Police Quarterly*. 6(1): 51-83.
- Whitaker G.P. (1999): *What is patrol work?* In: Gaines L.K., Corder G.W. (eds.): *Policing perspectives*. An anthology. pp 213-224. Los Angeles: Roxbury publishing company.

Noter:

- ¹ Maktbruken reguleres i politiloven § 6: Prinsippet om forholdsmessighet. Politiet kan anvende makt under tjenesteutførelsen i den utstrekning det er nødvendig og forsvarlig.
- ² Den såkalte "Obiora-saken", oppkalt etter personen som døde.
- ³ Denne artikkelen tar for seg fysiske maktbruk som er av en slik art at personene må legges i bakken ved fysisk maktbruk. Dette skjer først og fremst under pågrep, men til dels også i arresten. I forhold til maktpyramiden i Lohne Lie og Lagestad (2007:6) inkluderes ikke bruk av teleskopbatong, pepperspray eller skytevåpen i begrepet. Heller ikke strategier som ligger lavere på maktpyramiden, for eksempel når politiet geleider mer eller mindre medgjørlege personer inn i patruljebilen ved å holde grep i arm.
- ⁴ Bendene blir benyttet i ulike faser av teknikkene. De har ulik funksjon, avhengig av teknikk og situasjon. Først og fremst benyttes bend for fysisk å styre bevegelsen til personen. Bend har en låsefunksjon som gjør det mulig å styre personen. Bruk av bend har også en smertefunksjon. Dersom personen gjør motstand, har politiet mulighet til å påføre smerte, slik at vedkommende ikke ønsker å gjøre motstand, og politiet kan opprettholde kontroll.

- ⁵ Det blev gjennomført uformelle samtaler med omtrent 60 politibetjenter og 20 politistudenter i løpet av feltarbeidet. Samtalene fant først og fremst sted i patruljebilen, men også på piketten (politiets pause rom) og ute i gata.
- ⁶ Spørreundersøkelsen ble utført blant 360 politistudenter (ett kull) våren 2008. Over 80 % av studentene besvarte undersøkelsen. 12 av de studentene jeg observerte i feltarbeidet våren 2007 ble dybdaintervjuet våren 2008. Dette datamaterialet er upublisert.
- ⁷ I Norge er politiutdanningen 3-årig. Hele det andre studieåret er studentene i praksis i politiet. Omtrent 6 måneder av disse består av ordenstjeneste. Både spørreundersøkelsen det refereres til, samt intervjuene tar utgangspunkt i politistudentenes erfaringer dette praksisåret, og da særlig erfaringer knyttet til ordenstjeneste.
- ⁸ En tidlig studie påviste at blant publikum som gav uttrykk av at politiet utøvde vold mot dem, var 35 % kraftig eller meget kraftig ruspåvirket (Knutsson 1980).
- ⁹ Eksemplet tar for seg en politibetjent ansatt på en ordensavdeling. Tallet over vil kunne variere noe i forhold til hvordan turnusen er lagt opp, om en er etterforsker eller arbeider på ordensavdeling, graden av overtidsarbeid, om vedkommende er ansatt på et lensmannskontor etc.
- ¹⁰ Maja er betegnelsen på patruljebilene som har eget rom for transport av personer bak i bilen.
- ¹¹ Her er det viktig å påpeke at fysisk maktbruk også inkluderer den sosiale samhandlingen mellom politi og publikum. I likhet med Finstad (2000) identifiserer også jeg ulike politityper, som i større og mindre grad synes å ty til bruk av fysisk makt. Dette vil imidlertid være tema i en annen artikkel.
- ¹² Det er viktig å påpeke at avtalen om å ikke identifisere den aktuelle politistasjonen er overholdt.
- ¹³ I samme kommentar tar den aktuelle politibetjenten selvkritikk på at politiet skulle hatt mer samtrening tilknyttet arrestasjoner, noe som underbygger mine funn.
- ¹⁴ Halsgrep er når personen får en armkrok klemt rundt halsen. Politiet kan kun benytte dette i nødverge (se justisdepartementets rundskriv G-72/91 og G-20/92, samt politidirektoratets rundskriv 2007/011). Kyllingen er politibetjentes betegnelse på halsgrep.
- ¹⁵ Enkel og dobbel nedpress er to sentrale pågrepsteknikker hvor personen blir dratt fremover og presset ned på magen, slik at politiet kan sette på håndjern å få kontroll på vedkommende.
- ¹⁶ To av de seks tilfellene av observert fysisk maktbruk skjedde rett etter hverandre på 1 av de 22 patruljene. Da hadde jeg på forhånd snakket med en politibetjent som i løpet av de første månedene på sitt nye tjenestested ennå ikke hadde brukt fysisk makt, og som fremhevet ovenfor meg at politiet sjelden brukte fysisk makt.
- ¹⁷ Operativ(OP)-samling er en betegnelse på en 40 timers samling hvor de operative politibetjentene på politistasjonen trener på de operative disiplinene som; skyting, teleskopbatong, polititaktikk, arrestasjonsteknikk etc. Antallet timer til trening av operative ferdigheter synes å variere en del fra distrikt til distrikt.
- ¹⁸ Denne studien tok for seg politiets ferdigheter ved bruk av skytevåpen, men en kan trekke paralleller til andre operative ferdigheter som arrestasjonsteknikk.
- ¹⁹ Tale til avgangskullet politistudenter ved Politihøgskolen avdeling Bodø 2008 under avslutningen på Bodø kulturhus 12.juni 2008.
- ²⁰ En studie av politistudentenes fysiske prestasjonsutvikling fra 1995 til 2005 viser at den gjennomsnittelige politistudenten har forholdsvis stor maksimal styrke, og at denne har økt i perioden (Lagestad 2006).

Adresse:

Tyttebærveien 20
N - 7712 Steinkjer